

VILÁG- TÖRTÉNET

12. (44.) évfolyam 2022. 1.

A BÖLCSÉSZETTUDOMÁNYI KUTATÓKÖZPONT
TÖRTÉNETTUDOMÁNYI INTÉZETÉNEK FOLYÓIRATA

- **TARAFÁS IMRE**
„NÉMETNEK SZÜLETTEM, DE AZ VAGYOK-E MÉG MINDIG?”
- **VARGA ESZTELLA**
AZ EGYESÜLT ÁLLAMOK KÜLPOLITIKÁJÁNAK TÖRTÉNELMI
ÁTTEKINTÉSE
- **CSIZMAZIA GÁBOR**
AZ EGYESÜLT ÁLLAMOK ÉS KELET-KÖZÉP-EURÓPA
- **MIKLÓS DÁNIEL**
TELEKI PÁL MÁSODIK KORMÁNYFŐSÉGE
ÉS A CSEHSZLOVÁK ÜGY
- **RÉTI BALÁZS**
A GÖRÖG-OLASZ HÁBORÚ, 1940-1941
- **SZEMLE**
BARTHA ESZTER, JUHÁSZ BALÁZS, PALOTÁS ZSOLT ÍRÁSAI

TARTALOM

Sorsfordító események és koncepcióváltások (Bíró László)	1
<i>Tanulmányok</i>	
Tarafás Imre: „Németnek születtem, de az vagyok-e még mindig?” Identitásválság-diskurzusok „német-Ausztriában”, 1866–1914	5
Varga Esztella: Az Egyesült Államok külpolitikájának történelmi áttekintése	35
Csizmazia Gábor: Az Egyesült Államok és Kelet-Közép-Európa. Geopolitikai elgondolások és történelmi realitások	53
Gyúrósi Pál: Kereskedelmi tárgyalások Magyarország és Csehszlovákia között 1922 őszén	73
Miklós Dániel: Teleki Pál második kormányfősége és a csehszlovák ügy	95
Réti Balázs: A görög–olasz háború, 1940–1941	113
<i>Műhely</i>	
Majorosi Ádám: A catalaunumi csata. Attila, a hun és a Nyugatrómai Birodalom bukása	137
<i>Szemle</i>	
A tunéziai állam szolgája és száműzöttje (Palotás Zsolt)	161
Olaszország az első világháborúban (Juhász Balázs)	165
Tanulságok (nélkül) (Bartha Eszter)	170

Kereskedelmi tárgyalások Magyarország és Csehszlovákia között 1922 őszén

Az első világháború utáni átalakulás gyökeresen átformálta a kelet-közép-európai térség politikai arculatát, ugyanakkor a gazdaságban a változás lassabban következett be. Az Osztrák–Magyar Monarchia helyébe lépő államok saját érdekeik szerint próbálták kialakítani gazdaságpolitikájukat, miközben számos struktúrát megörököltek a múltból. A magyar és a nemzetközi történeti szakirodalomból is ismert tény, hogy a Monarchiában az egyes országok és tartományok egy bizonyos gazdasági ágazatra specializálódtak, az egyes területek kiegészítették egymást.¹ Ennek következtében az 1920-as években a magyar–csehszlovák kereskedelmi forgalom igen jelentős maradt, egyes években a teljes magyar kivitel és behozatal 25 százalékát is elérte a csehszlovák reláció. Magyarország elsősorban mezőgazdasági termékeket (gabona, liszt, élő állat) exportált, miközben Csehszlovákiából ruhaiipari termékek alkották az import zömét.²

A magyarországi történeti szakirodalom a magyar–csehszlovák viszonyhoz elsősorban politikai szemszögből közelített, a bilaterális kapcsolatokat háttérbe szorítva inkább a multilaterális viszonyra, illetve a politikai ellentétekre helyezte a hangsúlyt (kisantant).³ A csehországi történeti kutatásban már korábban is fontos szerepet kaptak a gazdasági kérdések,⁴ illetve részletesen feltárták az 1921. márciusi brucki és júniusi marienbadi magas szintű politikai találkozók is,⁵ amelyek kivételesek voltak a korszakban.⁶ Ezeket a tárgyalásokat is nagyrészt a külpolitikai tényezők motiválták, mivel kudarcba fulladt a magyar külpolitikai közeledés Franciaországhoz 1920-ban. Ezt követően Budapest rendezni kívánta kapcsolatát a környező országokkal,⁷ ugyanakkor ezeknek a politikai tárgyalásoknak fontos motorja volt a gazdasági egymásrautaltság.

Az 1921-es brucki tárgyaláson a két ország négy bizottságot (jogi-politikai, pénzügyi, gazdasági, közlekedési) hozott létre a szakértői szintű egyeztetések cél-

* A szerző az Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar Történelemtudományi Doktori Iskolájának doktorandusza (1088 Budapest, Múzeum krt. 6–8.).

1 Komlos, 1983; Berend–Ránki, 1969.

2 MSK, 1929; 1929; 1931; 1931; 1933.

3 Ádám, 1968; 1989; Boros, 1970.

4 Romportlová, 1986.

5 Tóth, 2002, 2003.

6 Több kétoldalú találkozóra nem került sor, csupán más nemzetközi konferenciák keretében találkoztak.

7 Gulyás, 2012.

jából. Tanulmányunkban elsősorban a Budapesten összeülő kereskedelmi bizottság munkáját tárjuk fel. Célunk, hogy bemutassuk a két állam legfontosabb gazdasági és kereskedelmi célkitűzéseit, emellett megpróbálunk választ adni arra a kérdésre, hogy az országok parlamentjei miért nem ratifikálták a kereskedelmi szerződést (így az nem lépett életbe), jöllehet a két állam képviselői megállapodtak, és 1922 novemberében aláírták a szerződést. Magyarország és Csehszlovákia végül 1927-ben kötött egymással kereskedelmi szerződést.

A tárgyalások előzményei: a kereskedelmi és iparkamarák találkozói, Paupera Ferenc informális tárgyalásai

Az 1922-es kétoldalú tárgyalásokat a két ország kereskedelmi és iparkamarái készítették elő. Megvitatták a gazdasági és szakmai kérdéseket, illetve Magyarország és Csehszlovákia gazdasági közeledésének feltételeit. A kormányok elsősorban az érdekképviseltek véleményét vették a tárgyalások alapjául. A csehszlovák kormány a pozsonyi kereskedelmi és iparkamarát bízta meg azzal, hogy lépjen érintkezésbe a magyar kamarákkal és folytasson előkészítő tárgyalásokat. Ennek érdekében 1922. szeptember 18-án Budapestre érkezett Wolff Gerő, a pozsonyi kamara elnöke és főtitkára, hogy felvegye a kapcsolatot a budapesti kereskedelmi és iparkamarával.⁸ A budapesti tárgyalásokra Wolff mellett Burda Antal, a pozsonyi „tót minisztérium” tanácsosa és Liska János pozsonyi mérnök, a kereskedelmi és iparkamara titkára érkezett. Csehszlovákiában a Magyarországot érintő gazdasági kérdésekkel – a csehszlovák kamarák közös érdekképviselőtének felosztása alapján – a pozsonyi, a brnói és a libereci kamarák foglalkoztak, az 1922-es tárgyalásokon a pozsonyi kamara képviselői a másik két testület konkrét kívánságait és panaszait is előterjesztették.⁹

A magyar–csehszlovák gazdasági közeledés kezdeményezője és a kamarák találkozóinak egyik szorgalmazója Paupera Ferenc volt. Paupera nemzetgyűlési képviselő (1922-ben párton kívüli, 1926-tól egységes párti programmal), a Földhitelbank Rt. alapítója, vezérigazgatója, majd a Magyar–Cseh Kereskedelmi Kamara elnöke is volt. Bár az utóbbi csak 1924 folyamán alakult meg, Paupera korábban is a magyar–csehszlovák gazdasági kapcsolatok normalizálásának és fejlesztésének szószólójaként lépett fel. 1922 márciusában jelent meg cikke a csehszlovákiai német nyelvű *Prager Tagblatt*-ban, amiről a magyarországi *Világ* is beszámolt.¹⁰ A Földhitelbank vezérigazgatója szerint a két ország gazdaságilag egymásra van utalva, és számos kereskedelmi lehetőség rejlik a kétoldalú kapcsolatokban. A magyar–csehszlovák kamara megalapításának a gondolata már 1921-ben is felmerült, a lehetséges elnöknek már ekkor is Pauperát javasolták.¹¹

8 *Az Ujság*, 1922. szeptember 19. 4.

9 *Magyarország*, 1922. szeptember 20. 3.

10 *Világ*, 1922. március 9. 6.

11 *Világ*, 1921. december 8. 11.

Paupera prágai tárgyalásairól a miskolci *Reggeli Hirlap* szeptember 14-i száma számolt be. A *Szenzációs és Magyarországot érintő fontos tárgyalásokról* címmel megjelent cikk szerint – a napilap a bécsi szerkesztőségének értesülései alapján – Paupera két hetet töltött Prágában, ahol „mértékadó gazdasági és pénzügyi tényezőkkel” folytatott tárgyalásokat Magyarország és Csehszlovákia gazdasági együttműködése érdekében. A lap szerint Paupera jó cseh kapcsolatokkal rendelkezett, így nem meglepő, hogy „ezen félhivatalos misszióval őt bízták meg”. Paupera kifejezte, hogy „Magyarország és Csehország gazdaságilag és pénzügyileg egymásra vannak utalva”, a két országnak a politikai ellentéteket kiküszöbölve kell életbe léptetnie az egymás közötti szabad forgalmat és kereskedelmet. A tárgyalásokkal elégedett Pauperának sikerült tervének több mértékadó cseh politikust és bankárt is megnyernie. Összességében a lap úgy értékelte, a bankigazgató tárgyalásai a megköten-dő magyar–csehszlovák kereskedelmi szerződés előkészítésének tekinthetők.¹²

Joggal gondolhatjuk, hogy Paupera tevékenységét siker koronázta, mivel egyeztetései után megindultak a kamarák tárgyalásai. Noha a *Reggeli Hirlap* cikke azt sugallta, Paupera akciója is már hivatalos megbízás alapján történt, Paupera egyelőre informális jelleggel tárgyalt Prágában, ugyanúgy, mint a kereskedelmi kamarák. A kamarák találkozóinak nem hivatalos jellegét Wolff Gerő is igyekezett hangsúlyozni. A *Magyarország* tudósításában a pozsonyi kamara főtitkára elmondta: „Nem kormány megbízás alapján jöttünk és nincs mandátumunk a kormánytól semmiféle tárgyalás folytatására. A megbeszélések, amelyeket tegnap és ma folytattunk, magántermészetűek, annál inkább, mert hiszen tudomásom szerint a budapesti kamara sem kapott megfelelő felhatalmazást a magyar kormánytól. Tárgyalásokról tehát szó sem lehet.” Egyfajta kapcsolat mégis volt a kamarák és a hivatalos szervek között, amiről Wolff megemlítette, hogy „a megbeszélések során mi is – csakúgy, mint a budapesti kamara szakreferensei – puhatolózni fogunk abban az irányban, hogy a hivatalos tárgyalások elő vannak-e készítve megfelelőképpen és eredményre lehet-e kilátásuk?”. További kapcsolódást jelentett a kamarák és az állami hivatalok között, hogy Wolff a későbbi hivatalos tárgyalásokon már a csehszlovák kormány egyik gazdasági szakértőjeként jelent meg. A főtitkár pozitívan ítélte meg a kamarák közötti megbeszéléseket, összességében úgy gondolta, „a tárgyalások megegyezésre fognak vezetni”. Wolff a kormányok közötti gazdaságpolitikai tárgyalások kezdetét október 2-ra helyezte. A tárgyalások menetéről már ekkor tudni lehetett, hogy a gazdasági és közlekedési kérdéseket Budapesten, míg a pénzügyi és politikai ellentéteket Prágában kívánják megtárgyalni.¹³

A kamarák közötti megbeszélések pozitív légkörben haladtak, „mindkét tárgyaló fél részéről megfelelő jóindulat mutatkozott közös érintkezési pontok keresésére és a függő kérdésekben fennforgó ellentétek elsimítására”. Ennek okát abban látták, hogy mindkét fél érdekelt a két ország közötti gazdasági viszony alapjának lerakásában, mivel az akkori helyzet „tarthatatlan” volt. A budapesti kamara főképpen a különféle csehszlovák beviteli tilalmakat kifogásolta, amelyek megaka-

12 *Reggeli Hirlap*, 1922. szeptember 14. 4.

13 *Magyarország*, 1922. szeptember 20. 3.

dályozták a magyar iparcikkek(!) exportját. A „szabad lista” – tehát a szabadon exportálható termékek jegyzéke – csak élelmiszereket és néhány nyersanyagot tartalmazott. Ez magyar szempontból nem volt olyan rossz, mivel az ország jelentős mértékben inkább mezőgazdasági termékeket exportált. Az iparcikkek Csehszlovákiába való bevitelének tilalma elsősorban azokat a szlovákiai magyar érdekeltségű ipartelepeket érintette hátrányosan, amelyek a trianoni Magyarországról szereztek be gépsükségletüket.¹⁴

A pozsonyi kamara legfőbb kifogása a magas magyar behozatali vámokra és a behozatali szabad lista kezelésének módjára vonatkozott. Ugyanakkor érdekegyezés mutatkozott a felek között a tranzitkérdésben, mivel Magyarország Lengyelország felé, Csehszlovákia pedig Jugoszlávia és Románia irányába kívánt szabad utat biztosítani árucikkeinek. Az egyeztetések legkényesebb pontja a „szokoltartozások”¹⁵ ügye volt: a magyar kereskedők a korábbi évekből – jellemzően a háború előttről – származó több száz millió fedezetlen koronával tartoztak cseh hitelezőiknek.¹⁶ A kamarák elsősorban a gazdasági, tehát a budapesti bizottság témájában folytattak előzetes megbeszéléseket.

Jóllehet Paupera és a kamarák is fontosnak tartották hangsúlyozni, hogy a kétoldalú tárgyalások nem hivatalos formában zajlottak, valójában mindenki tisztában volt azzal, hogy a kapcsolatkeresés mögött a magyar és a csehszlovák kormány jóváhagyása állt. A nem hivatalos forma szabadabb keretet nyújtott a másik fél céljainak „biztonságos” feltérképezéséhez. Emellett sem Pauperának, sem a kereskedelmi kamaráknak nem volt felhatalmazásuk, hogy nemzetközi szerződést kössenek.

A hivatalos tárgyalások megindítását – az egyértelmű közös érdekek ellenére – megnehezítette a bizalmatlanság, illetve a két oldal közötti feszültség, ami a külügyi levélforgalomban is tetten érhető. 1922 őszén a Habsburg Ottóról szóló hírek növelték a bizalmatlanságot. Először egy 1922. október 2-i távirat számolt be a Károly halálát követő eseményekről (felmerült egyes körökben Ottó megkoronázása).¹⁷ Ezt követően október 3-án egy újabb táviratban értesítették Prágát Apponyi, Lang és Palugyai Móric¹⁸ legitimista képviselők lépéseiről. A külképviselet javaslata az volt, hogy szorgalmazzák az antantnál, Bethlen István adjon ki egy hivatalos közleményt, amelyben kijelenti, hogy a kormány nem veszi tudomásul a legitimisták tevékenységét. A távirat szerint ezt esetleg a kisantant keretein belül is meg lehet ismételni, illetve ezzel párhuzamosan a Nemzetek Szövetségénél is lehet protestálni.¹⁹ A táviratra október 5-én maga Edvard Beneš külügyminiszter

14 Uo.

15 A Monarchia összeomlása után Magyarországon hosszú ideig tévesen szokolnak nevezték a csehszlovák pénzegységet (československá koruna – csehszlovák korona), annak ellenére, hogy szokol elnevezésű pénze sosem volt az országnak. Lásd: Révai, 1931, „Szokol”.

16 Magyarország, 1922. szeptember 20. 3.

17 AMZV (B) 1223/1922.

18 AMZV (B) 1231/1922. A távirat értesíti Prágát, hogy Palugyai nagyon aktív legitimista, aki paludzka illetőségű (Kispalugya), és felváltva használja a csehszlovák és magyar útlevélét. A követség értesíteni kívánja Prágát, amennyiben Palugyai Szlovákiába utazik.

19 AMZV (B) 1128/1922.

válaszolt. A kérdést röviden lezárva azt írta, nem tartja helyesnek bármiféle intervenció elfogadását.²⁰

A prágai külügyminisztérium október 7-i táviratában megemlítette a *Národní Listy* előző napi cikkét, amely Horthy Miklós északkelet-magyarországi látogatásáról számolt be. A cikk szerint a cél Magyarország – a török megoldáshoz hasonló – felszabadítása, amelynek érdekében Horthy felkereste a sátoraljaújhelyi és a miskolci csapatokat. A távirat arra kéri a külképviselőt, bizonyosodjon meg a hírek igazságtartalmáról.²¹ Hugo Vavrečka, az első budapesti csehszlovák követ azonban már korábban, október 4-i táviratában beszámolt arról – megerősítve a prágai félelmeiket –, hogy „utazók információi alapján” Miskolc és Sátoraljaújhely környékén „erős harci izgalomban” van a lakosság Csehszlovákia és Románia ellen. Mindezt a távirat is Horthy útjának tudja be, és nagyobb elővigyázatosságot javasol a határon.²²

A tárgyalásokhoz közeledve más kellemetlen esetek is történtek. A prágai külügyminisztérium október 12-én táviratban kérte a budapesti követséget, hogy haladéktalanul járjon el Ludvík Čech ügyében. A 20. gyalogos ezred hadnagya tévedésből(?) lóháton átlépte a csehszlovák–magyar határt, majd elfogása után a magyar hatóságok Miskolcra szállították. A diplomáciai bonyodalom azonban – Habsburg Ottó esetéhez hasonlóan – már nem tudta megakasztani a tárgyalások elkezdését, így tovább folytak az előkészületek. Prága október 7-i táviratában közölte, hogy számára megfelelő az október 16-i dátum a tárgyalások megkezdésére.²³

A hivatalos magyar és csehszlovák álláspont

A két ország közötti viszonyt négy bizottságban kívánták rendezni. Az 1922. őszi tárgyalások után a jogi-politikai és a pénzügyi bizottság Prágában, a gazdasági és közlekedési bizottság Budapesten ült össze. Bár mind a két fővárosban két bizottság ülésezett, korántsem volt véletlen, hogy melyik bizottság melyik fővárosban. Gazdasági és közlekedési kérdésekben is számos érdekellentét volt a felek között, a politikai-jogi és a pénzügyi bizottságban viszont politikailag sokkal kényesebb ügyekről kellett tárgyalni. A csehszlovák belpolitika szempontjából fontos ügyeket Prágában vitatták meg (az állampolgárság, a kisebbségek kérdése, nosztrifikáció, a korábbi tartozások rendezése stb.). A jogi bizottságban tárgyaltak a kisebbségeknek a békeszerződésben biztosított jogairól, a tisztviselői illetmények és nyugdíjak folyósításáról, az állampolgársággal összefüggő ügyekről, az egyházi kérdésekről, valamint a múkincsekre, iratokra és levéltári anyagra vonatkozó igényekről. A pénzügyi bizottságra tartoztak az értékpapírok és egyéb letétek, a két állam polgárai és intézetei közötti, régebben keletkezett követelések és tartozások kiegyenlítésének módjai, a biztosítótársaságok, továbbá a kettős adózás elkerülése céljából szükséges egyezmény, valamint a pénzügyi jogsegély alapelveinek kidolgozása. A gazda-

20 AMZV (P) 1271/1922.

21 AMZV (P) 1296/1922.

22 AMZV (B) 1230/1922.

23 AMZV (P) 1297/1922.

sági és közlekedésügyi bizottságban elsősorban a kereskedelmi és a forgalmi szerződésről kívántak tárgyalni, ezt követően pedig a két állam mezőgazdasági és iparcikkeinek „kölcsonös kicserélését” szabályozni. Ezt elsősorban bizonyos kontingensek megállapításával kívánták rendezni.²⁴

A helyszín fontosságát bizonyítja egy október 17-i, Prágában írt távirat, amelyben a csehszlovák fél azt kéri a budapesti követségtől, hogy járjon közben azért, hogy a magyar fél küldjön a nosztrifikáció ügyében jártas szakembert Prágába, hogy a pénzügyi – és ne pedig a budapesti gazdasági – bizottság tárgyalja meg a kérdést. A távirat megjegyzi, hogy a csehszlovák pénzügyminisztérium „határozottan ragaszkodik” ahhoz, hogy ebben a témában Prágában legyenek a tárgyalások.²⁵

A tárgyalások közeledtével a magyar és a csehszlovák fél is bizalomerősítő gesztusokat tett. Magyar részről a pénzügyi bizottságot vezető Schober Béla államtitkárral október 5-én készített egy rövid interjút a *Pesti Napló*. Schober szerint a tárgyalások előtt már nem várhatóak újabb akadályok, mert „mind a két ország érdeke, hogy a függő kérdések egész tömege végre rendezést nyerjen”. Schober az érdeklődésre való hivatkozás mellett azonban fontosnak tartotta előrebocsátani, hogy a „tárgyalások nincsenek annyira előkészítve, hogy végleges szerződéssel nyerjenek befejezést”. Úgy vélte azonban, hogy egy olyan – az osztrák–csehszlovák szerződéshez hasonlatos – klíringmegállapodás elérhető, amelynek első pontja a háború előtti tartozások és követelések pontos felvétele lenne. A pénzügyi bizottság vezetőjeként Schober a tárgyalások legfőbb témájának a háború előtti tartozásokat és követeléseket (szokoltartozások), illetve Szlovákia lakosainak letétjeit jelölte meg.²⁶

A hivatalos csehszlovák álláspontot a budapesti csehszlovák követtel készített interjúból ismerhetjük meg. Prága értékelése szerint a tárgyalások súlypontja a gazdasági és pénzügyi bizottságokra esik. Vavrečka szerint mindkét félnek feltétlenül le kell szögeznie, hogyan képzei el a kiviteli és behozatali megszorításokat, tiltásokat. Rendezni kell a kontingensrendszert, illetve a szükséges valutakiutalásokat. A budapesti csehszlovák követ – a magyar állásponttal összecsengően – elsősorban elméleti kérdéseket kívánt tisztázni, ezekhez kötötte az újabb tárgyalások sikerét. A jelenlegi tárgyalásokról ő is megemlítette, hogy a pénzügyi bizottságban „az úgynevezett háború előtti tartozásokról és követelésekről” lesz szó. Vavrečka úgy értékelte, a többi bizottságban „könnyebben megoldható kérdésekkel foglalkoznak”.²⁷

A magyar fél még a tárgyalások megkezdése előtt „válaszolt” a Vavrečkával készített interjúra. A *Pesti Napló* október 10-i száma arról számolt be, hogy a magyar delegáció a külügyminisztériumban tárgyalta a gazdasági tanácskozások előkészítéséről. A cikk megemlítette, hogy a tárgyalások súlypontja „természetesen a gazdasági és pénzügyi bizottságokra esik”, ahogyan azt Vavrečka is említette. Emellett a külügyminisztériumi tanácskozáson, „mint illetékes helyről közölték a Pesti Napló tudósítójával”, megtárgyalták a gazdasági kérdéseket, megvitatták a „nagy

24 *Szózat*, 1922. október 15. 10.

25 AMZV (P) 1375/1922.

26 *Pesti Napló*, 1922. október 5. 6.

27 *Nemzeti Újság*, 1922. október 6. 1.

fontosságú kivitel és bevitel” kérdését, annak esetleges bővítését vagy általános tiltását, éppen azokat a pontokat, amelyekről a csehszlovák diplomata is beszélt.²⁸

A delegációvezetők részéről szükség is volt a jóindulatú hangnemre, mivel a kétoldalú gazdasági megegyezés sok érdeket sértett. Magyarországon – különösen a kormány jobboldali ellenzékének kritikájában – a gazdasági kérdések másodlagosnak számítottak, mivel a magyar politikai elit egy része úgy ítélte meg, hogy amíg a számtalan politikai természetű konfliktust nem oldották meg, „nem lehet érdemlegesen gazdasági kérdésekről tárgyalni”.²⁹ Emellett a magyar ipar védelme is súlyos érvként jelent meg, ami megkérdőjelezte a tárgyalások hasznosságát.

Az ilyen vélemények azonban nem maradtak „megválaszolatlanul”. A hivatalos magyar álláspont fontosnak tartotta azonban hangsúlyozni – belpolitikai ellenzékének és külpolitikai partnereinek egyaránt –, hogy „a magyar–cseh tárgyalás anyaga és célja merőben gazdasági. (...) Célra vezethet, ha mindkét oldalon elfelejtik a politikát, hiábavaló, ha akármelyik fél ezekbe a tárgyalásokba is beleviszi a politikai ellentétet. Nagyon el tudjuk képzelni, hogy létesül egy gazdasági megegyezés, amellett, hogy Cseh-Szlovákia meg akarja tartani a trianoni szerződés gyümölcsseit s Magyarország nem mond le a jövőről.” A gazdasági megegyezést sürgetők azzal is érveltek, hogy a megállapodás „nem nehezíti meg egyik félnek sem a célját”, miközben lehet pozitív hozadéka. Mivel a magyar kormányban megvolt a hajlandóság a tárgyalások megkezdésére, Budapest tudatosan arra törekedett, hogy a gazdasági egyeztetéseket elszigetelje a „politikai légkörtől”.³⁰ A tárgyalásokat előkészítő kamarai megbeszéléseken is úgy látták, hogy „mindkét tárgyaló fél részéről megfelelő jóindulat mutatkozott közös érintkezési pontok keresésére és a fennálló ellentétek elsimítására”.³¹

A továbbiakban elsősorban a Budapesten összeülő bizottságokkal foglalkozunk. A prágai politikai-jogi és a pénzügyi bizottság súlyosabb fajsúlyú politikai kérdéseket tárgyalt, ugyanakkor ezek esetében az egyes felek álláspontja merevebb volt, a nézetek nehezebben közeledtek egymáshoz. A gazdasági bizottságban – amely egy későbbi árucseré-egyezmény alapját is le kívánta fektetni – sokkal összetettebb kérdésekről folytak a megbeszélések, ugyanakkor rugalmasabb álláspontot képviseltek a felek. Más szavakkal azt is mondhatnánk, hogy a gazdasági bizottság esetében valódi tárgyalásokat folytattak, mivel a saját álláspont hangoztatása mellett számos esetben kompromisszumot kötöttek a megegyezés érdekében.

A gazdasági tárgyalások főbb témakörei

A gazdasági bizottságnak rövid és hosszú távú céljai is voltak. A kezdődő tárgyalásokon egy kereskedelmi szerződést kívántak kötni, a legnagyobb kedvezmény alapján, amely lefekteti a Magyarország és Csehszlovákia közötti kereskedelem elméleti

28 *Pesti Napló*, 1922. október 10. 1.

29 *Reggeli Hírlap*, 1922. október 18. 7.

30 *Az Ujság*, 1922. október 18. 1.

31 *Magyarország*, 1922. szeptember 20. 3.

és jogi alapjait. Ezt követően kívántak megállapodni egy vámtarifa-egyezményben.³² Csak az utóbbi tartalmazott volna árucikkekre lebontott rendelkezéseket.³³ A politikai körök elsősorban a kereskedelmi szerződést tartották szükségesnek, amelyben a két ország között fennálló gazdasági kapcsolatok jogi és gyakorlati alapját rögzítik. A megegyezésben érdekelt gazdasági körök – élükön a kereskedelmi kamarákkal – számára azonban a részletes árucikk-szabályozás képezte a tárgyalások lényegét. Nem véletlen, hogy a tárgyalások motorjaiként működő kamarák folyamatosan figyelmeztettek a további tárgyalások szükségességére.

Ahogy azt korábban is kilátásba helyezték, a kamarák az államközi tárgyalások ideje alatt is folytatták az egyeztetéseket, mert a két ország érdekképviselőinek „fesztelen megbeszélései” elősegíthették a megállapodást.³⁴ Ez a feltételezés nem is maradt igazolatlanul, a – pénzügyi bizottsághoz tartozó – szokoltartozások ügyét éppen a kamarák segítségével sikerült a megegyezés felé terelni. A kamarák által támogatott magyar kereskedőknek sikerült egy megfelelő átváltási középárányban megállapodni (10 szokolt egy svájci franknak ismertek el), ami a csehszlovák gyáraknak és a magyar kereskedőknek is kedvező volt.³⁵

Bár erős volt az akkori közvéleményben a meggyőződés, hogy Magyarország elsősorban mezőgazdasági termékeket tud exportálni Csehszlovákiába, jelentős volt az igény az ipari termékek kivitelére is. Az iparcikkek közül fontos tételt jelentettek a mezőgazdasági gépipar, az élelmiszeripar termékei (konzervek, ásványvizek, növényolajok), de számos más iparág termékeivel is számoltak (vegyészetű cikkek, festékek, lakkok, gumiárúk, gyógyszerészeti cikkek, papírárúk, könyvek, nyomtatványok).³⁶

Fontos magyar ipari érdek volt, hogy a Szlovákiában lévő malmoknak és gyáraknak magyarországi vállalatok szállítsanak gépeket és pótalkatrészeket, elsősorban gépszekrényeket, szivattyúkat, gázgenerátorokat, fecskendőket, csavarokat, petróleumlámpákat, vasúti felszereléseket, izzólámpákat, villamos műszaki készülékeket és drót nélküli táviró-berendezéseket kívántak kivinni. A magyar textilipar selem varrófonalat, hímzőfonalat, nyersselymet és különösen női és úri konfekció-cikkeket és fehérneműt akart exportálni. A „gyáripari körök kívánságára” nemcsak az egyes termékekről kívántak megállapodni, hanem a kereskedelmi utazók működését és különféle leányvállalatok alapítását is szerették volna viszonyossági alapon szabályozni.³⁷

A mezőgazdasági termékek exportjában fontosabb szerepet szántak a nagyobb hozzáadott értékkel rendelkező termékeknek (például a malátának és a különféle magféléknek).³⁸ Magyarország továbbá azt javasolta, hogy könnyítsék meg az

32 Amelyben a felek megállapodnak a kölcsönösen megadott vámkedvezményekről.

33 8 Órai Ujság, 1922. október 18. 1–2.

34 Budapesti Hírlap, 1922. október 11. 6.

35 Budapesti Hírlap, 1922. október 31. 7.

36 Az Ujság, 1922. október 15. 7.

37 8 Órai Ujság, 1922. október 18. 1–2.

38 Az Ujság, 1922. október 15. 7.

élő halak kivitelét, illetve emeljék fel a magyar szalámikontingenst. A magyar malmok és mezőgazdák a csehszlovák koronáért való lisztkivitelhez ragaszkodtak.³⁹

Különösen erős lobbitevékenységet folytattak a magyar bortermelők, akiket a kereskedelmi kamara is támogatott. Az *Uj Nemzedék* tudósítása szerint „a bortermelők és borkereskedők már napok óta járják be az illetékes fórumokat, hogy a tárgyalásokon a magyar bortermelés érdekeit kellőképpen képviseljék”. A magyar bortermelők a csehszlovákiai exporttal kívánták megoldani a válságba került magyar bortermelés problémáit.⁴⁰

Az 1922. őszi tárgyalások

1922. október 17–18. A kétoldalú tárgyalások megkezdése

A csehszlovák delegációt vezető Jan Dvořáček rendkívüli követ és meghatalmazott miniszter október 17-én délelőtt érkezett Budapestre. Megérkezése után rövid interjút adott a Hungária Szállóban a *Magyarország* című napilapnak. Dvořáček kijelentette: a csehszlovák delegáció tagjai „részéről a legjobb reménységekkel, a legbiztatóbb feltevésekkel és a legjobb szándékokkal vagyunk eltelve a kölcsönös megegyezés iránt”. A csehszlovák értékelés szerint a korábbi bilaterális és multilaterális tárgyalások sem voltak kudarcosak, a szén-, a koks- és a lisztszállítás esetében sikerült árucere-egyezményt⁴¹ is kötni.⁴²

A csehszlovák delegáció megérkezésének napján került sor az első tárgyalásra. A külügyminisztériumi ünnepi tanácskozást megnyitó Wodianer Rezső reményét fejezte ki, hogy „a meginduló tanácskozások elő fogják segíteni a két állam közötti normális gazdasági viszony megeremtését”.⁴³

Október 17-én Dvořáček és Vavrečka beszámolt a tárgyalások megkezdéséről a prágai külügyminisztériumnak. Táviratban jelentették, hogy az első tárgyalási napon megvitatták a programot. A gazdasági bizottság először a kereskedelmi szerződéssel, a közlekedési bizottság a határ menti kapcsolatokkal kívánt foglalkozni, míg az árucere-egyezménnyel csak ezek után – ahogyan azt a magyar fél is ismertette korábban. Az árucere-forgalommal kapcsolatban a magyar – ugyanúgy, mint a cseh – ipar prominensei tartózkodóak voltak. Mindkét egyezményt a tavalyihoz képest átstilizálták, így a delegáció egy nap haladékot kért annak tanulmányozására.⁴⁴

A gazdasági bizottság tárgyalásának első érdemi napjára október 18-án került sor. A megbeszélések alapját a magyar kormány által javasolt kereskedelmi

39 *8 Órai Ujság*, 1922. október 18. 1–2.

40 *Uj Nemzedék*, 1922. október 7. 3.

41 Az árucere-egyezmény egy egyszeri vámtarifa-megállapodásnak tekinthető, amelynek keretében a felek kedvezményesen kereskedhettek egymással (valuta közbeiktatásával vagy anélkül).

42 *Magyarország*, 1922. október 17. 1.

43 *8 Órai Ujság*, 1922. október 18. 1–2.

44 AMZV (B) 1305/1922.

szerződéstervezet jelentette, amelyet pontonként sorra vettek. Az első pontokban a jogi és természetes személyekre vonatkozó kölcsönös bánásmódról egyeztettek. Az előzetes félelmek jogosnak bizonyultak, a tárgyalási nap sikertelenül végződött, mert „a két álláspont közötti ellentétet egyelőre nem sikerült áthidalni”. A tárgyalópartnerek nem tudtak megállapodni a legfontosabb elméleti alapokban sem. Emellett hatásköri problémák is nehezítették a megbeszélést, egyes kérdésekre (nosztifikálás, bankok stb.) mindkét ország a saját fővárosában kívánt megoldást találni.⁴⁵

Bár a tárgyalásokról fennmaradt jegyzőkönyv sikertelennek ítélte meg az első napot, ez korántsem jelenti azt, hogy ne jutott volna közös nevezőre a két fél számos kérdésben. A dokumentáció alapján pontosan kitűnik, hogy melyek voltak azok a pontok, amelyekben a magyar és a csehszlovák delegáció egyetértett, illetve melyekben nem. Október 18-án a kereskedelmi szerződés előzetesen tervezett 25 pontjából hat pontot, illetve azok alá tagozódó, eltérő mennyiségű, összesen 18 alpontját tárgyalta meg a két fél.⁴⁶ A megbeszélések sikeressége alapján három csoportra oszthatjuk a pontokat. Az elsőbe kerül a megtárgyalt pontok fele, amelyeket a csehszlovák delegáció változtatás nélkül elfogadott. A második csoportba hat alpont tartozik, amelyekben a csehszlovák fél változtatást kért, és ezt a magyar delegáció el is fogadta. A magyar fél ezeket stilsztikai változtatásoknak értékelte, vagy a szövegezés miatt eltérő helyen szereplőnek tekintette. A harmadik – három pontot tartalmazó – csoport volt az, amelyekben nem tudtak megállapodni a felek. Ezek részletes bemutatásra érdemesek, hiszen az érdekkülönbségek világitanak rá leginkább a két ország eltérő gazdasági érdekeire. A pontok ilyen jellegű felosztása, illetve elfogadásának aránya az egész tárgyalási folyamatra jellemző volt.

Az első vitás kérdés rögtön a szerződéstervezet első pontjánál előjött. A csehszlovák delegáció kifogásolta, hogy abban a „teljes kereskedelmi és szállítási szabadság” kitétel szerepelt, ami értelmezésük szerint „a két szerződő fél állampolgárainak a paritási elv alapján való kezelését jelentené”. Valószínűleg a csehszlovák fél még a látszatát is el kívánta kerülni, hogy a paritás elvére való utalással egy megkülönböztetett csehszlovák–magyar viszony látszatát keltse. Prága ezzel szemben „csak a legnagyobb kedvezmény elvének alapjára kívánt helyezkedni”, amit a háború előtt megkötött olasz–cseh szerződés kivételével minden új szerződésben alkalmazni szándékozott. Ugyanakkor a magyar delegáció kérdésére a csehszlovák fél elismerte, hogy amíg az olasz–cseh szerződés érvényben marad, addig a paritás elve lesz érvényben, „dacára annak, hogy alakilag csak a legnagyobb kedvezmény alapján köttetik meg az itt szóban forgó szerződés”. A két delegáció elvi álláspontja közötti eltérés végleges tárgyalását a következő ülés valamelyikére halasztották.

A legnagyobb ellentét az utolsó cikkely tárgyalásakor bontakozott ki. Ahozzan a magyar jegyzőkönyv fogalmaz, „ennél a cikkelynél erős vita fejlődött ki”. A magyar javaslat szerint „a részvénytársaságok és egyéb kereskedelmi, ipari, pénzügyi vállalatok stb., amelyek a szerződő országban bírnak székhellyel, illetve jogilag már »fennállanak«, a másik szerződő fél területén is szabadon működhessenek,

45 MNL OL K 69. A cseh–magyar gazdasági bizottság október 18-iki tárgyalásai, 133–139.

46 8 Órai Ujság, 1922. október 24. 7.

valamint jogaikat is érvényesíthessék”. A csehszlovák delegáció számára – bár magyar szempontból indokolt a szövegezés – nem volt elfogadható. Érvelésük szerint a magyar törvények értelmében részvénytársaságok stb. szabadon alakulhatnak, ha megfelelnek az 1875. XXXVI. törvénycikk előfeltételeinek, külföldi vállalatok esetében pedig csak azt vizsgálja az illetékes magyar bíróság, hogy az illető külföldi állam a magyar vállalatokkal szemben a kölcsönösséget gyakorolja-e. Ugyanakkor Csehszlovákiában az érvényben lévő 1865. évi osztrák császári rendelet alapján az úgynevezett koncessziós rendszer állt fenn, ami azt jelentette, hogy a megalakulni kívánó belföldi vállalatoknak az illetékes közigazgatási hatóságok „megalakulhatási engedélyt”, a külföldi vállalatoknak pedig a „működhetési engedélyt” kellett először megszerezniük. Mindkét esetben az illetékes közigazgatási hatóságok elhatározásától függött, megadják-e az engedélyt. A magyar normatív rendszerrel szemben a csehszlovák tehát indokolt esetben meg is tagadhatta az engedély kiadását, például „államérdekből”.⁴⁷ A csehszlovák delegáció úgy próbálta csökkenteni a rendelkezés súlyát, hogy hozzátette, „a cseh kormány ezt a jogát igen liberális szellemen kezeli”, „csak igazán indokolt esetekben tagadja meg” az engedélyek kiadását, egyébként „egy sereg német vállalatnak is” megadta ezeket korábban.

A vállalatalapítás eltérő szabályozása mellett az is felmerült, hogy milyen elbánásban részesülnek azok a vállalatok, amelyek „az újonnan annektált területeken még az annexiót megelőző időben” alakultak. A magyarokat a „szlovenszkói magyar vállalatok” érdekelték a leginkább. A csehszlovák delegáció tagjai ugyanakkor elmondták, hogy ezektől is megkövetelték az engedélyt, „de ez tisztán formáság volt, az engedélyt minden további nélkül megkapták”.

A patthelyzet feloldására a csehszlovák delegáció azt javasolta, hogy a kérdéses részt a magyar-osztrák szerződés erre vonatkozó részeivel helyettesítsék. Ezt a magyar delegáció el is fogadta, de csak úgy, ha a szöveg mellé egy nyilatkozat is bekerül, amelyben „a cseh kormány a mi megnyugtatásunkra kijelentené, hogy a magyar vállalatokat nem fogja barátságtalanabb elbánásban részesíteni, mint a cseh vállalatokat”.

A csehszlovák delegáció az október 18-i tárgyalási nap végén küldött Prágának egy táviratot. A jelentés – különösen a magyar jegyzőkönyvvel összehasonlítva – alapvetően pozitív hangvételű, nem jelez megoldhatatlan problémákat. A vitás kérdésekről és a csehszlovák delegáció ellenjavasatairól csak annyit ír a jelentés, hogy a magyarok *ad referendum* vették ezeket. A nosztrifikáció kérdésében kiálltak amellet, hogy az Prágához tartozik. A távirat röviden közli, hogy a közlekedési bizottság tárgyalásai nehézségek nélkül haladtak.⁴⁸

A magyar delegáció által felvetett problémákról a közvélemény – már csak a tárgyalások korai stádiuma miatt is – nem tudott. Bethlen István miniszterelnök október 18-i parlamenti felszólalásában a tárgyalásokra utalva reményét fejezte ki

47 A magyar jegyzőkönyvben az „államérdekből” kifejezés idézőjelben szerepel, illetve szaggatott vonallal alá is van húzva. A magyar delegáció számára ez azt jelentette, hogy bár jogos lehet az államérdekből történő engedélymegtagadás, azt akár önkényesen is fel lehetett használni más országok vállalatai Csehszlovákiában való megjelenésének megakadályozására.

48 AMZV (B) 1309/1922.

annak eredményességét illetően. A miniszterelnök szerint egy gazdasági szerződés hozhatja meg a gazdasági bizottság sikerét, miközben megjegyezte, hogy politikai természetű megbeszélések is folynak a két ország között.⁴⁹

A sajtó alapvetően pozitív hangvételben nyilatkozott a tárgyalásokról. Az újságokban megjelenő cikkekben úgy mutatták be az első tárgyalási napot, hogy az első hat paragrafust már le is tárgyalták.⁵⁰ A sajtónak nyilatkozó Wodianer Rezső azonban csak szűkszavúan értékelte az első napot. Egyelőre korainak ítélte a sajtó informálását, de kilátásba helyezett egy későbbi sajtótájékoztatót.⁵¹

Október 19. A nosztrifikáció, az árukkal kapcsolatos általános bánásmód és a tranzitforgalom ügye

A következő ülésre október 19-én került sor, amelyen az árukkal kapcsolatos általános bánásmódot és a tranzitforgalom ügyét vitatták meg a felek.⁵² Ugyanakkor – jól mutatva az előző nap vitás pontjainak súlyát – a csehszlovák delegáció vezetője a napirend előtti felszólalásában újra elővette az előző nap kérdéses pontjait (vállalatok alapítása, nosztrifikáció).⁵³ A csehszlovák fél felhívta a figyelmet arra, hogy a hatályban lévő csehszlovák rendelkezések „kifejezetten csak azt mondják ki”, hogy a gazdasági vállalatok képviselőinek az ország területén kell lakóhellyel rendelkezniük, „tehát nem kötik ki, hogy azok cseh-szlovák állampolgárok legyenek”, tehát a gyakorlatban könnyen meg lehet felelni a szabályozásnak. Ennek ellenére a csehszlovák delegáció azt javasolta, hogy ezt a kérdést még a tárgyalások folyamán szabályozzák, amivel az volt a célja, hogy tompítsa a külföldi vállalatok jogainak túlzott hangsúlyozását, mivel az „utóbbi időben egy erős mozgalom észlelhető, mely a gazdasági vállalatoknak nemzetiesítését kívánja”. Amennyiben ez túl erős szerepet kap a szerződésben, a ratifikálása nehézségekbe ütközhet.

A méltányos elbánásra vonatkozó passzus eltörlését is javasolta a csehszlovák delegáció, mivel az ugyancsak nehézségeket okozna a parlamentben a ratifikálás során. A csehszlovák tárgyalók „megnyugtatóan kijelentik”, a „jelenleg követett szociális irányzat biztosíték arra”, hogy Magyarország állampolgárai is részesüljenek a méltányos elbánásban. A magyar delegáció a napirend előtti felszólalás javaslatait tudomásul vette, azzal, hogy ezeket a kérdéseket a részletes újratárgyalás alkalmával fogják megvitatni.

A második tárgyalási napon a terítékre kerülő kérdések nagy részében alapvetően megegyeztek a felek. A kifogásolt passzusok döntő többségében stilisztikai, illetve fogalmazási kifogásai voltak a csehszlovák delegációnak. A tárgyalásokról készült jegyzőkönyvek alapján az árukkal kapcsolatos általános bánásmód tekintetében az alapvető egyetértés oka ugyanakkor leginkább az lehetett, hogy a két or-

49 *Reggeli Hírlap*, 1922. október 19. 1.

50 *Magyarország*, 1922. október 19. 1.

51 *Szegedi Új Nemzedék*, 1922. október 19. 2.

52 AMZV (B) 1317/22.

53 MNL OL K 69. Magyar-cseh gazdasági tárgyalások, 1922. október 19-iki ülés, 139–144.

szág a saját áruira vonatkozó szabályait ideiglenesnek tartotta, így nem tudtak végleges megállapodást kötni a kérdésben. Ebből kiindulva a csehszlovák delegáció felajánlotta, hogy kössön a két ország egymással egy egyezményt a kölcsönös tarifarendmények alapján. Ezt a javaslatot a magyar fél tudomásul vette, de rámutatott arra a nehézségre, hogy ha Magyarország egy ilyen egyezményt köt, a semleges államok a legnagyobb kedvezmény elve alapján ugyanazokat az engedményeket fogják követelni. Ezt a trianoni szerződés 205. cikkelye tette lehetővé, amelynek értelmében csak a „volt ellenséges hatalmak” mondhatnak le arról, hogy egy ilyen szerződés előnyeit a legnagyobb kedvezmény elve alapján a maguk számára is követeljék. A csehszlovák delegáció rövid értékelése szerint is normális mederben folytatódtak a tárgyalások, valódi különbségek nem merültek fel.⁵⁴

A sajtó ekkor már terjedelmesebben számolt be a tárgyalásokról, de részben újra csak annak általános céljait kiemelve. Az *Uj Nemzedék* címlapján megjelent szalagcím szerint „A csehek mellőzni akarják a magyar–cseh politikai kérdések tárgyalását”. A cikk egy, a budapesti tárgyalásokon részt vevő csehszlovák forrásra hivatkozva mutatja be az egyeztetéseket, amelyek eddig inkább csak a kölcsönös tájékozódásról szóltak. A címmel némileg ellentétes az újság további megállapítása, miszerint a politikai kérdéseket nem szabad bekapcsolni ebbe a tisztán gazdasági jellegű tárgyalásba, mert az csak megnehezíti a szükséges megegyezést. Az újság szerint a politikai kérdések rendezése egy későbbi, kizárólag arra a célra összehívott értekezletnek lett volna a feladata.⁵⁵

Október 20. Az áruk export- és importforgalmának szabályozása

A magyar–csehszlovák gazdasági tárgyalások harmadik ülésére 1922. október 20-án került sor, amelyen a gazdasági bizottság a különféle áruk ki- és behozatali forgalmának szabályozását vitatta meg.⁵⁶ A harmadik tárgyalási napon két pont körül kristályosodott ki érdekellentét. A behozatal módja szerint megkülönböztetett árukról szóló pontot a csehszlovák delegáció „lényegében” ugyan elfogadta, ugyanakkor a pont átszövegezését magára vállalta, az új szöveget az ülés végén át is nyújtotta a magyar delegációnak. Ebben három csoportot különböztettek meg. Az első csoportba kerültek a szabadforgalmi áruk, amelyek kivitele és behozatala a legnagyobb kedvezmény alapján történik, tehát minden (szerződéses) állam irányába egyenlő feltételek érvényesülnek. A második csoportba tartoztak az „esetről-esetre adott felmentések az érvényben lévő kiviteli és behozatali tilalmak alól”. Itt a csehszlovákok egyértelműen le akarták fektetni, hogy a bizonyos árukra kivetett kiviteli és behozatali tilalmakat általánosan, tehát minden államra kiterjedően alkalmazza a két ország. Így kívánták megakadályozni, hogy a magyar rendelkezések kifejezetten a csehszlovák termékeket érintsék hátrányosan. A harmadik csoportba az árukiviteli és -behozatali kontingensek tartoztak. Prága a készülő szerződés ezen részé-

54 AMZV (P) 1317/1922.

55 *Uj Nemzedék*, 1922. október 20. 1.

56 MNL OL K 69. Magyar–cseh gazdasági tárgyalások, 1922. október 20-iki ülés, 145–149.

ben le kívánta szögezni, hogy a rendkívüli gazdasági viszonyok miatt a szerződő felek elismerik a szabad áruforgalom korlátozását, de egyúttal kimondják az elvi hajlandóságot, hogy egymással megállapodásokat fognak kötni, amelyekben egymásnak kedvezményeket adnak. A magyar fél ugyanakkor ismét rámutatott arra, hogy Budapesttől ebben a tekintetben „ne várjanak sokat a csehek”, mert Magyarország kereskedelmi és fizetési mérlege kedvezőtlen, így a szabad forgalom korlátozását kénytelen az ország fenntartani. A magyar fél elutasítása olyan kedvezőtlen benyomást tett a csehszlovákokra, hogy a magyar delegáció elnöke végül „kénytelen volt megnyugtatólag kijelenteni, hogy a magyar kormány jóindulattal fogja a csehek kérelmét megfontolás tárgyává tenni”.

Ennél a kérdéses pontnál megállapíthatjuk, hogy Csehszlovákia – az előző naphoz hasonlóan – valamiféle kedvezményes elbánást kívánt termékei részére. Magyarország azonban igen szűk mozgástérrel rendelkezett, mivel a mérséklést a legnagyobb kedvezmény alapján a többi ország is megkaphatta.

A másik vita a XVI. cikkely körül alakult ki. Feltételezhető, hogy a magyar delegáció úgy próbálta a magyar iparcikket védeni, hogy – számára kedvező módon – ipari termékeket védő külföldi rendelkezéseket gyűjtött össze, s javasolt alkalmazni. A csehszlovák delegáció szerint a felsorolt rendelkezéseket az 1899-es madridi nemzetközi szerződésből, a trianoni békeszerződésből, illetve a cseh–francia szerződés idevágó részeiből vették át, amelyeket ugyanakkor „nem lehet végrehajtani”. A csehszlovákok szerint „nem gondolható el, hogy egy állam nagyobb védelemben részesítene idegen iparcikkeket, mint a saját iparcikkeit”. Érvelésükben a parlamentre hivatkoztak, amely „minden bizonnyal ellenállást fog támasztani, már a közvéleményre való tekintettel is”. Miután a magyar fél továbbra is ragaszkodott az eredeti tervezethez, végül úgy állapodtak meg, hogy létrehoznak egy külön albizottságot, amely megtárgyalja ezt a cikkelyt a következő napokban.

A tárgyalásokon szóba kerülhetett a magyar liszt kivitel ügye is. A csehszlovák külügyminisztérium október 20-án értesítette a Budapesten tárgyaló delegációját arról, hogy a minisztertanács október 12-én elfogadta a kereskedelmi minisztérium javaslatát, amely szerint a lisztbehozatalt engedélyhez kötik. A döntést éppen a magyar lisztbehozattal magyarázták. Az engedélyezési rendszer megkönnyíti a csehszlovák malmok gyengébb minőségű termékeinek az értékesítését, illetve kontroll alatt tudják tartani az árakat is. A döntést azonban tudatosan nem kívánták közölni Budapesttel a tárgyalások alatt.⁵⁷ Az október 21-i, Budapestről válaszul küldött táviratban az áll, hogy a magyaroknak nincs kifogása az ellen, hogy a liszt importját engedélyeztetéshez kötik, amennyiben úgy publikálják a rendeletet, hogy az nem a magyarok ellen irányul, illetve a gyakorlatban „liberális” lesz a szabályozás.⁵⁸

57. AMZV (P) 1396/1922.

58. AMZV (B) 1329/1922.

Október 23. Határforgalmi és konzuli kérdések

Az október 23-i, negyedik tárgyalási napon a határforgalom és a konzuli kérdések kerültek terítékre.⁵⁹ A tárgyalások folyamán kisebb jelentőségű témák is előkerültek – vízügyi kérdések, alkalmazottak és munkások védelme és szociális biztosítása –, amelyek azonban hamar lekerültek a napirendről. Ennek az volt az oka, hogy a négy cikkely között több olyan is szerepelt, amelyek gazdasági bizottsági tárgyalását nem támogatta a csehszlovák delegáció. Idesorolható a határforgalom szabályozására vonatkozó szerződés is, amelyet a csehszlovák fél a kereskedelmi szerződés függelékeként kívánt megkötni. Ezt a magyar delegáció elfogadta, az említett kérdés megtárgyalását egy albizottságnak kellett folytatnia.

A konzulok fogadására vonatkozó XVIII. cikk esetében is ellentét mutatkozott. A csehszlovákok a jövőben egy minden külföldi államra vonatkozó konzuli egyezményben kívánták szabályozni a kérdést, így a jelen szerződésben erre csak utaltak volna. Ezzel szemben a magyarok érdeke az volt, hogy minél előbb szabályozzák a konzulok tevékenységének körülményeit, mert „cseh közigazgatás alá került” a „rég Magyarországnak nagy része”, így kulcsfontosságú volt a magyar érdekvédelem biztosítása Csehszlovákiában.

A magyar küldöttséget vezető Wodianer néhány tárgyalási napot követően részletesebben beszámolt a sajtónak. Értékelése szerint a tárgyalások „normális mederben folynak”, illetve hozzátette, hogy eddig „semmilyen zavaró incidens nem fordult elő”, így továbbra is a megállapított pontok szerint folytatják a megbeszéléseket, amelyek keretében sorra veszik az egyes részletkérdéseket. Noha „érdemlegesen” még nem nyilatkozott a tárgyalásokról, annyit azonban elárult, hogy a „mostanáig elért eredmények a legjobb reményekkel biztatnak”.⁶⁰

A *Pesti Napló* is pozitívan írt a tárgyalások állásáról. Az újság szerint egy „általános szempontokat tisztázó megegyezés” – amely lényegesen megkönnyíti és biztosabb alapra helyezi a gazdasági forgalmat – „minden valószínűség szerint létre fog jönni”. A cikk – és vélhetően a magyar kormány – maximalizálta is az elérhető célt, előrevetítve, hogy csak egy általános kereskedelmi szerződés jön létre a két ország között, amit nem követ árucseré-egyezmény. Ezt konkrétan ugyan nem mondta ki a *Pesti Napló*, de több ténnyel is alátámasztotta ennek valószínűségét, illetve kiemelte az árucseré-egyezmény hiányának előnyeit. Példának a magyar-német „általános” kereskedelmi szerződést hozta fel, amely 1921. január 1. óta szabályozta a két ország gazdasági kapcsolatát. A cikk szerint a magyar-német viszony gazdasági szempontból kedvezőbb és jobb, mint a magyar-osztrák, noha utóbbi esetében árucseré-egyezményt is kötöttek. A lap úgy tudja – a tárgyalási jegyzőkönyvek alapján helyesen –, hogy bár a magyar-csehszlovák tárgyalásokon is felvetették az árucserére vonatkozó engedmények kérdését, „de csak igen szűk körben”. A megállapodást nehezíti, hogy Csehszlovákiában nagyon magasak a vámok, ezért nagy vámengedményekre lenne szükség, amit jelenleg nem lehet elér-

59 MNL OL K 69. Magyar-cseh gazdasági tárgyalások, 1922. október 23-iki ülés, 150–154.

60 8 *Órai Újság*, 1922. október 24. 7.

ni, mivel mindkét állam most készíti elő az új tarifatörvényét. Emellett a részletes és konkrét árucser-egyezmény megkötését az is nehezíti, hogy Prága a protekcionista politikát a mezőgazdaságra is ki akarja terjeszteni.⁶¹

Az általános kereskedelmi szerződés és a részletes árucser-egyezmény szétválasztását szorgalmazó hangok egyre erősebbek lettek. Az *Ujság* című napilap október 25-i cikkének értesülései szerint sincs kizárva, hogy a mostani tanácskozássokat csak egy általános szerződéssel fejezik be, míg a részletekre csak később kerül sor. „Ez annál inkább lehetséges, mert a szerződésben az általános rész az, amely állandó jellegű és tovább építhető, ellenben az árucser-egyezség többnyire csak néhány hónapra szól, felmondható és az eddigi tapasztalatok szerint egyik félnek sincsen túlságos hasznára.” A cikk csehszlovák forrásokra is hivatkozva azt állította: „maguk a csehek is nagyon jól tudják”, hogy exportjuk nem lehet túl nagy, mivel még kevés csehszlovák exportcikk esetében sem világos, hogy Magyarország milyen árukkal tudná kompenzálni a behozott termékeket, mert erre a mezőgazdasági és ipari termékei sem elegendők.⁶²

Október 25. és 26. Az árucser-egyezmény megkötésének esélyei

Október 25-én került sor az ötödik tárgyalási napra, amelyen a korábban elnapolt pontokat vitatták meg.⁶³ Október 26-án a már korábban tárgyalt, de le nem zárt pontok kerültek ismét elő.⁶⁴ A megbeszélésen újra felmerült a konkrét árukra vonatkozó árucser-egyezmény megkötésének szükségessége. A csehszlovákok „egészen határozott alakban” felvetették, hogy a magyar kormány hajlandó-e, és ha igen, mely időpontban, egyezményt kötni az új vámtarifa után a tarifaengedményekről. A magyar delegáció a halasztás érdekében ismét a készülő tarifatörvényre hivatkozott. Ugyanakkor leszögezték, hogy ha jelenleg rendszeres tarifaegyezményt nem is kívánnak kötni, ez nem zárja ki, hogy egyes tarifatételekről *ad hoc* megállapodjanak, ha a „közgazdasági szükségesség ezt megkívánja”. Prága „arra a meggyőződésre jutott”, hogy az új autonóm vámtarifa életbelépése hosszú ideig el fog nyúlni, így már most is hajlandóak rövid lejáratú tarifaegyezményeket kötni.

A magyarok egyelőre megelégedtek az elvi kereteket lefektető kereskedelmi szerződéssel, a csehszlovákok azonban mindenképpen konkrét megállapodást is kívántak kötni, és a korlátozásokat is a minimálisra kívánták csökkenteni. Ennek érdekében a csehszlovák delegáció elnöke a kölcsönös árukivitel és árubehozatal korlátozásával kapcsolatban azt javasolta, hogy a záró jegyzőkönyv erre vonatkozó részét egészítsék ki azzal, hogy a szerződő felek törekedni fognak a korlátozások – „amelyek a rendkívüli közgazdasági viszonyok szüleményei” – minél hamarabbi kiküszöbölésére. Emellett azzal is, hogy mindkét fél törekedni fog a másikkal egyes árucsoportokra könnyítéseket adni, amelyeket egy külön szerződésben szabályoznának. A csehszlovákok adminisztratív jellegű és rövid lejáratú, illetve mindkét fél

61 *Pesti Napló*, 1922. október 24. 6.

62 *Az Ujság*, 1922. október 25. 5.

63 MNL OL K 69. Magyar-cseh gazdasági tárgyalások, 1922. október 25-iki ülés, 155–157.

64 MNL OL K 69. Magyar-cseh gazdasági tárgyalások, 1922. október 26-iki ülés, 158–162.

közigazgatási igényeit figyelembe vevő szerződésre gondoltak: újra a tárgyalás elején felmerült, *ad hoc* szerződés megkötését helyezték kilátásba, ha már a magyar fél nem akar egy kiterjedtebb árucseré-egyezményt kötni.

A több alkalommal szóba hozott csehszlovák követelésre a magyarok továbbra is negatívan válaszoltak. A kereskedelmi minisztérium képviselője kijelentette, hogy jóllehet elvben Magyarország is hajlandó lenne az árukontingensekről megegyezni, a gyakorlati kivitelezéssel szemben komoly aggályok merültek fel. A magyarok az Ausztriával nemrégiben kötött kontingensegyezmény kedvezőtlen tapasztalataira hivatkoztak. Emellett továbbra is fennállt annak a veszélye, hogy egy ilyen tartalmú egyezmény esetében a semleges államok a legnagyobb kedvezmény alapján ugyanezt az előjogot követelnék maguknak.

A csehszlovák delegáció ennek ellenére is bízott a megegyezésben, a tárgyalás végén azt kérte, hogy a kereskedelmi szerződés megkötése után azonnal kezdjék meg a kontingensekre vonatkozó egyeztetéseket. A magyar fél ehhez hozzájárult, ugyanakkor kérte, hogy idejében jelezze Prága, mely árucikkekre kérnek kontingenseket, „hogya a mi érdekeltségeink idejekorán állást foglalhassanak”.

Annak ellenére, hogy a budapesti megbeszélések nem haladtak zökkenőmentesen, a felek álláspontjai közeledtek egymáshoz, miközben a párhuzamosan folyó prágai tárgyalásokra ez már egyáltalán nem volt igaz. A magyar kormány az október 27-i minisztertanácsi ülésen megállapította, hogy a politikai-jogi és a pénzügyi-kereskedelmi ügyek nem egyforma mértékben haladnak. Míg a budapesti tárgyalásokon a csehszlovákok „nagy előzékenységet tanúsítanak a magyarokkal szemben”, addig ellentétek merültek fel Prágában a jogi és a politikai ügyekben. Magyarországnak döntenie kellett arról, hogy kössön-e a pénzügyi és kereskedelmi kérdésekben egy önálló egyezményt, vagy junktimba helyezték-e (összekössék-e) azt a politikai-jogi kérdésekkel. Budapest szerint ezekben a kérdésekben áthidalhatatlan szakadékok voltak a felek között, mivel Prága a kisebbség, az állampolgárság, a visszatelepítés és a nyugdíj kérdését (továbbra is) belügynek tekinti, amelyekről nem kell tárgyalásokat folytatni. A pénzügyminiszter támogatta a gazdasági egyezmény megkötését. A külügyminisztérium ugyanakkor úgy gondolta, a junktimot fenn kell tartani. Bethlen István miniszterelnök úgy ítélte meg, hogy Csehszlovákia „gazdasági krízisen megy át”, és nagy szüksége lenne a gazdasági megegyezésre. Megítélése szerint, míg Magyarországnak nem sokat segítene az egyezmény, addig a csehszlovákoknak az nagyon fontos, így mindenképpen fenntartaná a junktimot a politikai-jogi kérdésekkel. Ugyanakkor a pénzügyi és a kereskedelmi minisztert arra kérte fel, hogy úgy folytassák a tárgyalásokat, hogy a kötendő szerződések „egymagukban is jók legyenek”. A miniszterek többsége a junktim fenntartását támogatta, a kereskedelmi miniszter szerint ugyanakkor tévedés az a feltételezés, miszerint a gazdasági szerződéssel csak a csehszlovákok járnának jól.⁶⁵

65 MNL OL K 27. Jelentés a magyar–cseh gazdasági és politikai tárgyalásokról, (KüM), 2–8.

A tárgyalások utolsó szakasza

Október végére a tárgyalások első része befejeződött. A gazdasági kérdések alapelveire nézve teljes megállapodás jött létre. Ezt követően már csak az egyes albizottságok tárgyaltak az egyes szakkérdésekről.⁶⁶ Az október 31-i ülés érdekes momentummal kezdődött.⁶⁷ A magyar delegáció vezetője „sajnálkozását fejezte ki a Magyarság egyik legutóbbi számában Benek⁶⁸ osztályfőnököt ért támadás miatt”. A csehszlovák küldöttség elnöke ezt „köszönettel tudomásul vette”, majd a bizottság áttért a napirendre.

Ezen a napon a csehszlovák delegáció végül elfogadta a magyar javaslatot, hogy a nosztrifikálási egyezményt Budapesten kössék meg (november 3-án megérkeztek a szakelőadók). Emellett a méltányos versenyre vonatkozólag is már szinte teljes volt a megegyezés.

A tárgyalások ezen szakaszában a megegyezés érdekében Beneš nyomást kívánt helyezni a magyar félre. Ebben az időben a prágai bizottságban a levéltárak anyagairól tárgyaltak, az álláspontok azonban nem közeledtek.⁶⁹ A nyomásgyakorlásra a magyar belpolitikai helyzetet használták fel. Október 31-i táviratában a prágai külügyminisztérium arról értesítette a budapesti missziót, hogy a külügyminiszter egyetért Romániával abban, hogy közösen tiltakozzanak a magyar kormánytól a koronázásról szóló parlamenti beszédek miatt. Várják, hogy Románia kezdeményezzen, és csak ezután csatlakozik a tiltakozáshoz Csehszlovákia.⁷⁰

A sikertelenség miatt tovább folytatódott a nyomásgyakorlás. November 11-én Beneš közölte a budapesti képvisellel, hogy a jugoszláv és a román kormánnyal közös akciót terveznek. Ennek keretében a kisantant budapesti katonai attaséi egy nem hivatalos (minden bizonnyal titkos) bizottságot hoznának létre, amelynek feladata a titkos fegyverkezés forrásainak felkutatása lenne. Ezt követően a kisantant követeinek beleegyezésével ez a bizottság egy közösen aláírt jegyzékben figyelmeztetné az antant budapesti leszerelési bizottságát minden egyes esetről.⁷¹

A kereskedelmi szerződés befejezésének közeledésével egy konkrét árucseré-egyezmény megkötésének „réme” mobilizálta a csehszlovák exportcikk ellen tiltakozó magyarországi érdekcsoportokat. Az ellenzék a Szózat folyóiratban kritizálta a megegyezést. Az 1922-től a Kecskeméti Mezőgazdasági Kamara igazgatójaként tevékenykedő Gesztelyi Nagy László írásában kifejtette, hogy az egyes államok állandóan változó valutái mellett nem lehet hosszabb időre egy ilyen szerződést kötni. Ezenkívül az őszinteség hiányát jelölte meg legfőbb akadályként a szerző, amit tovább súlyosbít, hogy a szomszédos kis államok sem a békeszerződésben foglaltakat, sem az azután kötött megállapodásokat nem tartják be. Bár a nehéz gazdasági helyzetük miatt a csehszlovákok is komolyan akarnak tárgyalni, a biza-

66 *Népszava*, 1922. október 29. 4.

67 MNL OL K 69. Magyar–cseh gazdasági tárgyalások, 1922. október 31-iki ülés, 163–164.

68 Valószínűleg Benda delegációvezetőre gondoltak.

69 AMZV (P) 1451/1922.

70 AMZV (P) 1455/1922.

71 AMZV (P) 1490/1922.

lom hiányzik, mivel Prágában már a „gazdasági összeköttetés felvételében is (...) irredentizmust látnak”. Ugyanakkor azt reméli, hogy a magyar áruk forgalma hamarosan megindulhat Csehország felé, külön kiemelve a magyar borkivitel fontosságát. A magyar áruk előtt a legnagyobb akadályt a magas vámok jelentették, a szlovákiai ipari érdekeltségek pedig az erős árfolyamú cseh koronától „szenvetkedtek”. Gesztelyi összességében igen szkeptikus volt a megállapodással kapcsolatban, véleménye szerint a szomszédos országokkal csak abban az esetben vezetnek a tárgyalások kielégítő eredményre, ha „a régi országhatárok visszaállításával normális élet indul meg ez államokban”.⁷²

A két fővárosban zajló tárgyalások lassan a végéhez közeledtek. A Prágában üléselő pénzügyi bizottság november első napjaiban fejezte be tevékenységét, a nosztrifikálás ügye azonban végül Budapestre került.⁷³ Beneš külügyminiszter november 3-i beszédében értékelte a tárgyalásokat. Eszerint a tárgyalások „eredménnyel, biztatóan” haladnak előre, mivel mindkét fél érdeke a megegyezés létrejötte. Beneš reményét fejezte ki, hogy ezzel a politikai és a gazdasági viszonyban is „kölcsonösen könnyebbség áll be”.⁷⁴

A budapesti csehszlovák képviselő november 4-én küldött távirata szerint a tárgyalások normálisan folytatódtak, a kereskedelmi szerződés gyakorlatilag készen állt. A jelentés konstataálta, hogy a tárgyalások – a Prágából átkerülő – nosztrifikációval kapcsolatban folytatódnak, amelyben azonban a legnagyobb különbségek már megoldódtak,⁷⁵ egyes ellentétek az adók és illetékek területén adódtak.⁷⁶ A nosztrifikáció Budapestre „költöztetésével” a felek célja az volt, hogy egy junktim jöjjön létre a pénzügyi és a kereskedelmi tárgyalások ügyében.⁷⁷ Tehát a korábbi magyar stratégia csak részben érvényesült, a politikai kérdéseket nem sikerült becsatornázni a kereskedelmi tárgyalásokba.

A gazdasági tárgyalások finisében megkezdődtek a határ menti forgalomról szóló egyeztetések is.⁷⁸ A megállapodás célja az volt, hogy a személyek határátkelését és a határforgalmi viszonylatokban előálló gazdasági és vámtechnikai kérdéseket egységes elv szerint szabályozzák. Erre vonatkozóan eddig csak helyi megállapodások voltak érvényben, amelyek – az eltérő értelmezések miatt – sok félreértéshez vezettek. Az egyezménytől azt várták, hogy a határ menti lakosság számos „életproblémája” megoldódhat.⁷⁹ A csehszlovák fél csak néhány elvi és tartalmi változtatást szorgalmazott a magyar javaslaton.⁸⁰ Ezek közé tartozott, hogy a 10 kilométeres zónát nem lehet egyszerűen a határvonal mentén megvonni, azt a helyi viszonyokra kell alkalmazni. Emellett nem kívánták korlátozni a határ menti forgalom előnyeit élvező lakosság körét, hogy csak azok részesüljenek ezekben,

72 Szózat, 1922. november 3. 1–2.

73 8 Órai Ujság, 1922. november 4. 7.

74 Az Ujság, 1922. november 4. 3.

75 AMZV (B) 1402/1922.

76 AMZV (B) 1410/1922.

77 Pesti Napló, 1922. november 7. 6.

78 AMZV (B) 1402/1922.

79 Magyarország, 1922. november 7. 1.

80 MNL OL K 69. Magyar–cseh gazdasági tárgyalások, 1922. november 5-iki ülés, 165–166.

akik legalább 6 hónapja a zónában laknak. Ezt a korlátozást a magyar bizottság azért javasolta, mert nem kívánt a cseh legionáriusok számára, akiket a határzónában szándékoztak letelepíteni, kedvezményeket juttatni. A két delegáció végül úgy határozott, hogy a határ menti forgalomról szóló egyezményt egy külön albizottságnak adják ki részletes tárgyalásra.⁸¹

A tárgyalások alapvetően jól haladtak a megegyezés felé,⁸² a november 11-i teljes ülésen fogadta el a magyar–csehszlovák bizottság a határforgalmi egyezmény végleges szövegét, illetve megállapodtak az egyezményhez tartozó záró jegyzőkönyvről is.⁸³ A következő, november 13-i ülésen a bizottság meghatározta a szerződés bevezető részének (preambulum) szövegét.⁸⁴ A budapesti csehszlovák követség november 17-i távirata közölte Prágával, hogy szerdán fogják befejezni a kereskedelmi szerződést, és egy kis szünet után pedig folytatódnak a tárgyalások az árucseréről.⁸⁵ A pozitív végkifejlettel kecsegtető budapesti tárgyalásokkal ellentétben Prágában továbbra sem közeledtek az álláspontok a politikai-jogi bizottságban a szlovákiai menekült hivatalnokok, illetve az alapítványok és alapok kérdésében.⁸⁶ Többek között abban sem sikerült megegyezni, hogy jogsegélyért milyen nyelven nyújthatja be kérvényét egy csehszlovákiai magyar.⁸⁷ Egy november 18-i távirat jelezte, hogy a magyar küldöttség kérésére a politikai-jogi bizottság 2-3 hétre felfüggesztette tevékenységét, hogy tagjai Budapestre utazhassanak instrukciókért.⁸⁸ Erre reagálva üzenté meg a prágai külügyminisztérium – Benešre hivatkozva – a budapesti tárgyaló küldöttségnek, hogy ne teremtsenek semmiféle kapcsolatot a politikai és a gazdasági bizottság tárgyalásai között.⁸⁹ Végül – egy kis szünetet követően – november 22-én ült össze a magyar–csehszlovák kereskedelmi bizottság, és ezen a napon került sor a szerződés és mellékleteinek aláírására.⁹⁰

*

A brucki találkozón megalakított négy bizottságban mindkét ország érdekei megjelentek. A magyar fél elsősorban politikai eredményeket kívánt elérni, a csehszlovákiai magyar kisebbség helyzetén akart javítani. A kisebbségi kérdést Prága alapvetően a belügyének tekintette, így nem történt érdemi előrelépés a jogi-politikai tárgyalásokon. Csehszlovákia elsősorban kereskedelmi érdekei miatt kívánt tárgyalni, mindenképpen könnyebbé kívánta tenni áruinak bevitelét Magyarországra. Kölcsönös engedmények biztosításával ez Budapest számára sem volt előnytelen, ugyanakkor Magyarország nem kívánta feladni a kereskedelmi érdekeit anélkül, hogy

81 *Nemzeti Ujság*, 1922. november 5. 9.

82 MNL OL K 69. Magyar–cseh gazdasági tárgyalások, 1922. november 6-iki és 7-iki ülés, 167–172.;

MNL OL K 69. Magyar–cseh gazdasági tárgyalások, 1922. november 8-iki, 9-iki és 10-iki ülés, 173–175.

83 AMZV (B) 1445/1922.

84 MNL OL K 69. Magyar–cseh gazdasági tárgyalások, 1922. november 13-iki ülés, 176.

85 AMZV (B) 1478/1922.

86 AMZV (P) 1528/1922.

87 AMZV (P) 1508/1922.

88 AMZV (P) 1530/1922.

89 AMZV (P) 1537/1922.

90 MNL OL K 69. Magyar–cseh gazdasági tárgyalások, 1922. november 22-iki ülés, 179.

politikai céljai ne teljesüljenek. A megegyezés a magyar termékkivitel szempontjából nem volt annyira sürgető, mert több mezőgazdasági termék is még vámmentesen juthatott ekkor a csehszlovák piacra. Bár a két ország számos pontban meg tudott egyezni az 1922-es tárgyalások során, az eltérő célok miatt mégsem érték el a kívánt eredményt. Ugyanakkor a megoldatlan kérdések „kitárgyalása” sokat haladt előre, a következő években több egyezményt ratifikáltak (pénzügyi egyezmények). A tárgyalások jelentőségét mutatja: az 1927. évi kereskedelmi szerződés alapját is az 1922-es tárgyalások anyagai képezték.

Forrás- és irodalomjegyzék

1. Kiadatlan források

AMZV = Archiv Ministerstva zahraničních věcí (Prága)

Politické zprávy

(B) – A budapesti külképviseletről írt táviratok

(P) – A prágai külügyminisztériumból küldött táviratok

MNL OL = Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (Budapest)

K 27 Minisztertanácsi jegyzőkönyvek

K 69 Külügyminisztériumi Levéltár

Külügyminisztérium Gazdaságpolitikai Osztály 646. Ülés jegyzőkönyvek.

2. Kiadott források és szakirodalom

Ádám

1968 Ádám Magda: *Magyarország és a kisantant a harmincas években*. Bp., 1968.

1989 Ádám Magda: *A kisantant és Európa*. Bp., 1989.

Berend–Ránki

1969 Berend T. Iván – Ránki György: *Közép-Kelet-Európa gazdasági fejlődése a 19–20. században*. Bp., 1969.

Boros

1970 Boros Ferenc: *Magyar–csehszlovák kapcsolatok 1918–1921-ben*. Bp., 1970.

Gulyás

2012 Gulyás László: *A Horthy-korszak külpolitikája 1. Az első évek 1919–1924*. Máriabesnyő, 2012.

Komlos

1983 Komlos, John: *The Habsburg Monarchy as a Customs Union: Economic Development in Austria–Hungary in the Nineteenth Century*. Princeton, 1983.

MSK

1929–1933 *Magyar Statisztikai Közlemények. Magyarország 1925. és 1926. évi külkereskedelmi forgalma; Magyarország 1927. évi külkereskedelmi forgalma; Magyarország 1929. évi külkereskedelmi forgalma; Magyarország 1930. évi külkereskedelmi forgalma; Magyarország 1932. évi külkereskedelmi forgalma*. Bp., 1929–1933.

Ránki

1981 Ránki György: *Gazdaság és külpolitika. A nagyhatalmak harca a délkelet-európai gazdasági hegemóniáért (1919–1939)*. Bp., 1981.

Révai

1931 Révai kereskedelmi, pénzügyi és ipari lexikona. *A modern üzleti élet enciklopédiája*. IV. köt. P–Zs. Szerk.: Dr. Schack Béla. Bp., 1931.

Romportlová

1986 Romportlová, Marta: *ČSR a Maďarsko 1918–1938. Bezprostřední vývojová báze a průběh obchodně politických vztahů*. Brno, 1986.

Tóth

2002–2003 Tóth Endre: Az első kétoldalú tárgyalások Csehszlovákia és Magyarország között (1921) – Mariánské Lázně. In: *Fórum. Társadalomtudományi Szemle*, 4. (2002) 3. sz. 3–28., 5. (2003) 1. sz. 49–64.

PÁL GYÚRÓSI

TRADE NEGOTIATIONS BETWEEN HUNGARY AND CZECHOSLOVAKIA IN THE AUTUMN OF 1922

The aim of this study is to describe the trade negotiations between Hungary and Czechoslovakia in the autumn of 1922. The significance of the negotiations was that although there were sharp political differences between the two sides, their trade relations were very strong. Hungary's main objective was political, while Czechoslovakia wanted to improve its trade position. Although the parties were able to agree on trade issues and signed the treaty, it could not enter into force because the broader agreement between Budapest and Prague was not reached. The two countries finally concluded a trade agreement in 1927. However, the lack of trade between the two countries did not affect the volume of trade, which remained significant throughout the 1920s.

CONTENTS

Fateful Events and Shifts of Conception (László Bíró)	1
---	---

Studies

Imre Tarafás: "I Was Born a German, but Am I One Still?" Discourses of Identity Crisis in "German Austria", 1866–1914	5
Eszteella Varga: A Historical Review of US Foreign Policy	35
Gábor Csizmazia: The United States and East-Central Europe: Geopolitical Concepts and Historical Realities	53
Pál Gyúrósi: Trade Negotiations between Hungary and Czechoslovakia in the Autumn of 1922	73
Dániel Miklós: The Second Prime Ministry of Pál Teleki and the Czechoslovak Affair	95
Balázs Réti: The Greco–Italian War, 1940–1941	113

Workshop

Ádám Majorosi: The Battle of the Catalaunian Plains: Attila the Hun and the Fall of the Western Roman Empire	137
--	-----

Book Reviews

A Slave between Empires: A Transimperial History of North Africa (Zsolt Palotás)	161
Italy in World War I (Balázs Juhász)	165
(Without) Lessons (Eszter Bartha)	170

Ára: 800 Ft
Előfizetőknek: 600 Ft

TERJESZTI A MAGYAR POSTA

Előfizethető személyesen a postahelyeken és a kézbesítőknél, vagy a Központi Hírlap Iroda zöldszámán: 06-80/444-444,
e-mailen: hirlapelofizetes@posta.hu, faxon: 1-303-3440,
vagy levélben a Magyar Posta Zrt. Központi Hírlap Iroda,
Budapest 1008 címen.

Számonként megvásárolható a Bölcsészettudományi Kutatóközpont
Történettudományi Intézetében
(1097 Budapest, Tóth Kálmán utca 4.,
telefon: 224-6700/4624, 4626 mellék), illetve a Penna Bölcsész Könyvesboltban
(1053 Budapest, Magyar utca 40., telefon: 06 30/203-1769).

A Világtörténet 2022-es évfolyamának megjelenését
a Magyar Tudományos Akadémia, a Nemzeti Kulturális Alap és az ELKH Titkársága támogatja

nka
Nemzeti Kulturális Alap

ELKH | Eötvös Loránd
Kutatói Hálózat